

БОРИСЕНКО ВАЛЕНТИНА

докторка історичних наук, професорка, провідна наукова співробітниця відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1342-2363>

BORYSENKO VALENTYNA

a Doctor of History, a professor, a leading research fellow at the *Ukrainian Ethnological Center* Department of M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1342-2363>

Бібліографічний опис:

Борисенко, В. (2025) [Рецензія] Ніколаєва Анна. А тепер і спитати немає в кого... Як дослідити історію свого роду. Київ : Лабораторія, 2025. 304 с. *Народна творчість та етнологія*, 4 (408), 137–139.

Borysenko, V. (2025) [Review] NIKOLAIEVA, Anna. And now there is no One to Ask ... How to Research the History of the Own Family. Kyiv: Laboratory, 2025, 304 pp. *Folk Art and Ethnology*, 4 (408), 137–139.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2025. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Важко повірити, що у ХХІ ст. може розпочатися така страшна війна. Але, на жаль, нам не пощастило з північним сусідом, який уже не одне століття зазіхав на наші землі, експлуатував рабську працю мирних хліборобів. Щоб уярмити українську націю, російська імперія застосовувала різні жахливі репресії щодо українців упродовж понад трьох століть. Одночасно велася інформаційна війна, заборонялася мова, фальсифікувалися історичні події. Не одне покоління було позбавлено відомостей про свою історію, свій родовід. Діти репресованих батьків частіше нічого не знали про них. Вони були «дітьми ворогів народу», і тому родичі мовчали про долю сиріт. З відновленням незалежності України історики ніби вдихнули свіже повітря й узялися за оприлюднення новітніх джерел історичних подій, публікували томи раніше заборонених архівних матеріалів, відшукували нові документи, які розкривали замовчувану правду. Учені розробили нові запитальники й почали записувати усну історію від прямих свідків подій часів Голодомору 1932–1933, 1946–1947 років, від учасників Другої світової війни, від репресованих українських селян та представників інтелігенції. З'ясувалося, що так званих білих плям в історії значно більше, аніж уявлялося. Дедалі частіше поставало питання: «Хто ми і чий ми діти?».

Перші такі запитальники зі збору свідчень були розроблені на кафедрі етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Певною мірою неочікувано студенти потягнулися на кафедру, щоб займатися цікавими для них проблемами. Конкурс заяв був великим. За декілька років студенти записали понад 1000 усних свідчень

про Голодомор 1932–1933 років. Коли вони дізнавалися правду від рідних, родичів чи сусідів, то змінювали свої погляди на офіційну фальсифікацію історії за радянських часів.

Почали цікавитися і своїм родоводом. Було теж зібрано досить цікавий матеріал, що зберігається в архіві кафедри етнології та краєзнавства. Талановита вихованка кафедри Анна Ніколаєва успішно захистила кандидатську дисертацію, активно впроваджує етнологічні знання як співавторка підкасту і ютуб-каналу «Пороблено», який зібрав чимало прихильників. І тепер, як результат її копіткою наукової роботи, з'являється книжка **«А тепер і спитати немає в кого... Як дослідити історію свого роду?»** (Київ, 2025).

Коли береш цю книжку в руки, то вже не хочеться її випускати. І не перестаєш дивуватися, який колосальний матеріал опрацювала молода дослідниця, шукаючи коріння свого роду й водночас навчаючи нас усіх, як можна пізнати свій родовід і правду про нашу історію. Головним її завданням стало пізнання себе й через це пізнання зрозуміти всю глибину історичних подій у рідній країні. Як слушно наголошує Анна Ніколаєва, «дослідження родинної історії – це вивчення себе через призму своїх предків, які певним чином вплинули на те, ким ми є сьогодні». Етнологиня почала з пояснення таких необхідних понять, як «історія генеалогії» та вживання генеалогічної термінології. У праці досить глибокий погляд на історію виникнення основ наукової генеалогії, походження козацьких, дворянських родів.

Дослідниця обґрунтовано радить почати вивчати свій родовід із сімейних архівів, документів із державних органів, які проводять реєстрацію народження, шлюбу, довідок від медиків, посвідок від священників. Найбільше інформації можна почерпнути у відвертих розмовах із рідними людьми, допомагаючи їм згадати найважливіші віхи їхнього життя. Авторка оригінально підійшла до використання такого джерела, як усна історія. Через спогади рідних, друзів, знайомих вона показала, яких результатів можна досягти завдяки усним свідченням. Велику роль відіграє перегляд старих фотографій, на яких зображення людей, котрі відійшли вже за вічну межу. Дуже важливо, що науковиця навела зразок детального запитальника, де застерігає нас від того, що ми не поговорили зі своїми рідними, коли ті були ще з нами, а шкодуємо про це, коли вони відійшли в засвіти. А потім нарікаємо: «А тепер і спитати немає в кого...». Гадаю, що багато хто з нас ловитиме себе на думці, що упустив щось дуже важливе, не поговоривши зі своїми родичами. Мій прадід Петро водив прочан до Єрусалима й можна було б чимало цікавого записати від його нащадків, але здавалося, що родичі будуть завжди, а потім «і спитати немає в кого...».

Авторка, розробляючи запитальник, радить звернути увагу на імена, прізвища, місцеві прізвиська. Дуже часто імена й прізвища не збігаються з офіційними даними, зафіксованими в документах. Поширеною була практика нівелювати українські прізвища за радянського часу й перекручувати їх на інший лад. У моїх добрих знайомих під час служби в армії прізвище Космина не сподобалося начальникові: «Что это за женская фамилия? Будешь Космин». І так діти вже мали зросійщене прізвище. Таких випадків багато. Дослідниця у своїй праці наводить цікаві приклади, спираючись на документи.

Інтерес до вивчення свого коріння в суспільстві помітно зріс, особливо тепер. Етнологиня Анна Ніколаєва розгорнуто пояснює, як побудувати генеалогічне дерево. Широку аудиторію зацікавить також історія створення генеалогічного дерева відомих родин. Науковиця дає орієнтир, де і як можна поглибити пошуки свого родовідного дерева та розкриває зміст багатьох державних і галузевих архівів. Нечасто натрапиш на такий прискіпливий підхід ученого до історичних подій Першої і Другої світових воєн, поділу України між двома імперіями, депортації населення з рідних місць проживання. У контексті цих подій А. Ніколаєва вказує, де можуть зберігатися документи про родовід кожного мешканця. Тут не обійдено увагою депортацію українців з Лемківщини, Холмщини, частини Підляшшя за акцією «Вісла». Для

того, аби знайти документи про своїх родичів, варто ознайомитися з погосподарськими й будинковими книгами, що містять чимало об'єктивного матеріалу. Не випадково погосподарські книги за 1932–1933 роки за вказівкою влади було знищено, щоб приховати кількість жертв Голодомору. Оскільки репресії в минулому столітті поглинули одну з кращих верств суспільства, то для з'ясування родовідної долі важливо вивчати також кримінальні справи, судові процеси та різні архівні документи. Дуже важливо, що у виданні чимало сторінок приділено професійній допомозі в дослідженні роду. Книжку А. Ніколаєвої важко переоцінити. Переконана, що вона має бути в кожній родині, щоб краще пізнати себе і свою (іноді дуже трагічну або й цікаву) історію. Авторка стверджує, що це видання – практичний путівник у світ генеалогії, який крок за кроком допоможе зібрати та зберегти навіть найменші уламки родинної пам'яті. Праця А. Ніколаєвої, безумовно, є помітним досягненням у розвитку сучасної української етнології.

Конфлікт інтересів

Авторка не має потенційного конфлікту інтересів, який би міг вплинути на рішення про опублікування цієї рецензії.

Використання штучного інтелекту

Не використовувався.

Отримано / Received 11.11.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 04.12.2025

Опубліковано / Published 09.12.2025